

Felsért

Eredetileg annyi mint a test súlyegyenének megbillenése, félrebiccczenés, irányvesztés”, olvasható a Czuczor–Fogarasi szótárban, amelyet 1862-ben adtak ki. Ma már azt is tudjuk, hogy szláv eredetű szó (chyba), tehát tévesen állította a szerzőpáros, hogy „egyezik a sínai *hoe*, (error) szóval; megvan a héber *ib* עִיב, aram *ejib*, arab *aib*, ugyanazon értelmű szókban”; ők ebben tévedtek, ha nem is hibáztak. A nyelv – a mi nyelvünk, de annyi más is – elképesztően gazdag a hiba, vétek, tévedés, bűn, gáncs, fogyatkozás, tökéletlenség, melléfogás, mulasztás szavak kínálatában, ezer árnyalat, helyzet és hagyomány határozza meg használatukat. És ma hajlunk rá, hogy összekeverjük, összemossuk, tudatosan elkerüljük, netán kisebbsítük vagy felnagyítsuk ezeket a jelentéseket. „Ma is bünyöztem”, mondja egy fogyókúrázó egy kocka csoki megevése után. Egy gyermek megrontását, életre szóló sebeket ejtő lelki megnyomorítását a felnőtt által elkövetett hibának nevezi valaki. „A szülő hibázott a gyermekkel szemben”, amikor azt mondta neki, hogy neked nincs tehetséged az íráshoz, inkább menj közgazdásznak. Sőt, olyan jó szülő, hogy ezt a hibát el is ismeri. Hiba volt ez? Vagy inkább tévedés vagy egyenesen bűn úgy kezdeni egy mondatot egy gyermek felé, hogy neked nincs tehetséged valamihez? Hiba volt férjhez menni ehhez az emberhez – mondja egy nő. És odabent úgy érzi: bűnt követett el önmagával szemben, megölt magában valamit, amikor ahhoz az emberhez ment hozzá, aki nem hagyta őt festeni, álmait álmodni, azzá válni, aki szeretett volna lenni.

Mintha e szép nyelvi gyöngysort már nem tudnánk felfűzni az elkövetett tettek jelentősége, súlyossága, az okozott kár szempontjából. Hogy az igazán jelentős dolgok összezsugorodnak a

megnevezésben, mert ki akarna felelősséget vállalni azért, hogy életre szóló sebeket ejtett, miközben az alig jelentős tetteinkért, hogy valakinek a lábára léptünk a buszon vagy rosszkor hívtunk fel, hamut szórunk a fejünkre és ruháinkat szaggatjuk.

Amikor testi hibáról beszélünk – és úgy tűnik, a hiba szavunk ebből a testi fogalomkörből indul el fájdalmas útjára –, akkor nem csak az a kérdés, hol és miben van a hiba, és mihez képest nevezzük annak, de hogy ki, netán Ki követte el azt. Hiszen minden hiba mögött lenni kell valaminek, valakinek – természetnek, géneknek, embernek, teremtésnek –, aki vagy ami létrehozta azt. Vagyok, mint minden ember, elkövető és hibát vétő. De vagyok-e, amikor *hibás gyermeket* szülök, vagyok-e elkövető. Ki az elkövető? Kit kéne felelősségre vonni? Hová kellene irányítani a haragot? A haragom? Miért oda és akkor születtem, ahova?

Kamaszkoromban egy magyarországi rokonunk mesélt Svájcra. Ő volt az első ember, aki elutazott egy olyan országba, amiről úgy beszélt, mint egy álomról. Akkor már nagyon gyűlöltem a diktatúrát és a nyomort, amiben éltünk – nemcsak a mi családuknak, de mindenki, nagyjából egy egész ország (Románia). Egyre gyűlt bennem a harag, hogy akkor és oda születtem. Nem a családomra haragudtam, őket végtelennek láttam ebben, és ugyanolyan, ha nem nagyobb áldozatnak, elvégre szülőként és felnőttként nekik kellett gondoskodni az én mindennapi táplálásomról. Ki hibázott abban, hogy oda, akkor születtem? Hiba volt ez egyáltalán? Vagy bűn? Kell gyermeket szülni egy ilyen világra? Ez meggondolatlanság? Tudatosan elkövetett (tehát bűn) vagy tudatlanul (akkor hiba)? Sért ez egyáltalán valakit? Tessék mondani, mit kezdjek ezzel a születési hibával? Rosszkor, rossz helyre.

A hibától a bűnig, a vétektől a fogyatkozásig: minden visszavonhatatlan. Megtörtént, elkövették (ki?, az ég szerelmére!), a rossz helyre címzett levelet elküldték, a gyermek megszületett agyvérzéssel, az újságban a cikk megjelent egy égbekiáltó hejesírási hibával. Én pedig oda születtem, ahova. Sőt, az egyik könyvem első kiadásában rettentő színháztörténeti hibát vétettem, a második kiadásban javítottam ugyan, de ami megtörtént, visszavonhatatlan, ott éktelenkedik. Ég-telenkedik, az eget karmolja ocsmány tudatlanságával. A dolgok nem fordulnak vissza. Felsértették a világ jóérzését, valakit megsértettek, a tökéletesség ábrándját, amit senki teremtett lény nem képes végleg kiölni magából. Én biztosan nem. Itt állunk, bicebócán, ezzel az elkövetett hibával, van bőven tehát életfeladat. Nem elkövetni újakat, elfogadni a meglévőket, tudomásul venni: ott vannak, az égre kiáltanak és az emberre.

A hiba visszavonhatatlan, vagyis kijavíthatatlan. Talán egyedül szemlélni lehet. Szemlélni, nézni, látni, vele lenni, megszokni, hogy ott van. Ott van, örökre ott lesz. Megszokni, sőt, már-már megszeretni, vagyis elképzelni, hogy másként nem lehetne. Csakis így, hibásan. Hogy én miért éppen színháztörténeti hibát

vétetem? Mint színházi kötődésű, sőt, színházat egyetemi szinten tanító ember, igen foglalkoztatott kicsinynek vélt, ám idővel óriásira nőtt hibám, miközben abban a könyvben olyan tudományokba ártottam magam, ahol végképp járatlan voltam, tehát sokkal nagyobb hibázhattam volna. Úgy tűnt aztán, éppen e téren, színházban váltam oly magabiztossá és ezzel felületessé és pökhendivé, hogy durr. Éppen Jászai Mari bütykére léptem.

Milyen könnyű meglátni a másokét. A hibákat, amelyeket mások követnek el. Itt ordítanak a következmények. Hú, de fájnak. Viszont mennyire vak vagyok a sajátomra. A fenti könyvbéli hibát nyilvánvalóan nem én találtam; egy színháztörténész ismerősöm írta kedvesen: tetszett a könyvem, ám XY nem játszhatta akkor és ott az Élektrát, mert tizenkét éves volt. Micsoda lelepleződés és bukás és szégyen. Ha ezt nem tudom, akkor persze semmit sem tudok, átverem az olvasót, minden csak porhintés.

Vétem a számomra láthatatlan hibát, és teljesen érzéketlen vagyok a következményekre. Vak, tehát hibás. Nem látó. Magamra rá nem látó. Hogyan válhatnék látóvá? Hogy ne csak úgy általában érezzem magam bűnösnek, hibát hibára halmozónak, mint teremtett lény, az absztrakciók és a teóriák szintjén tudjam magamról, hanem abban a tényleges, életszagú mindennapokban, amiben sokat (gondolatban, szóval, cselekedettel és mulasztással), minden áldott nap – felsértem valaki arcát, a teremtés arcát. Hiszen bizonyára mindennap hibázok. Nem a tökéletesség ábrándjával lenne jó meglátni azt a magunkat, aki hibázik (ó, immár mindent tudok és látok magamról, hibáimat is, tehát tökéletes vagyok), hanem a valóságunk iránti szeretettel. Ezt a valóságot szeretni, ami vagyunk: a hibás magunkat. Nemcsak elmondani vigasztaló ezt a gyónást, de komolyan gondolni, átérezni, megfontolni, valódi jelenléttel és akarással. És végül talán valami elhatározásra jutni. Mi volna, ha új szerződést kötnék magammal? Kevesebbet tenni, kevesebbet beszélni, jobban átgondolni, megfontoltabbnak lenni, számolni a következményekkel. Egyszóval kevesebbet mulasztani. Ha mondjuk napi egy levelet írok, azt bizonyára nem fogom sem rossz helyre küldeni, sem sietős szavakkal fájdalmat okozni a címzettnek. Ha napi egyetlen fontos feladatot választok, arról nem fogok megfeledkezni. És lehet, hogy a másokét is könnyebb, sokkal könnyebb lesz szemlélni. Nincs más út, mint végül valahogy együtt lenni velük, a hibákkal, a visszavonhatatlanokkal. És végül megbocsátani a létüket. A tökéletesség iránti ábrándunk megsértését megbocsátani.